

244

DOBOS PIROSKA

Az olvasószolgálat főbb kérdései a Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtárakban

A könyvtárügy második öt éves tervének irányelvei szerint „... lehetővé vált, hogy a következő években figyelmünket és erőnket a szocializmus építésének hathatósabb segítése céljából fokozottabban a még elmaradott területekre, a könyvtárak tartalmi munkájának erősítésére, az olvasók nevelésére, a könyvtári munka korszerű formáinak kialakítására fordítsuk”.¹ Ez az iránymutatás minden eddiginél határozottabban kötelességünké teszi, hogy az olvasószolgálatot munkánk központi kérdésének tekintsük.

Az elmúlt évek folyamán több módszertani értekezleten tárgyaltunk a kerületi könyvtárak olvasószolgálatának részkérdéseiről. 1956-ban egyes könyvek forgását vizsgáltuk, 1958-ban a kirakat és válogatópolc szerepét tanulmányoztuk, 1959-ben a szabadpolcos kölcsönzésről folytattunk vitát. Az olvasószolgálat egészét azonban hosszú idő után most tekintjük át először. A kerületi könyvtárak jelenlegi helyzetéből adódik, hogy elsősorban a tanulmány nagyobb részében az olvasószolgálat egyik fő területéről, a kölcsönzésről, az olvasókkal való egyéni foglalkozásról lesz szó.

Az olvasószolgálat fő területei: a kölcsönzés, a helybenolvasás, a tájékoztató munka és a könyvtári propagandamunka egyenkénti elemzést kívánnak. Ezek mellett, sőt ezek előtt azonban az olvasószolgálati célok és eszközök, valamint az alkalmazott módszerek feltárása is feladat. A cél világos kitűzése és az eszközök és módszerek ismertetése csak együttesen adhat ugyanis megközelítő képet a valóságról.

Elemzésünkben kizárólag a kerületi könyvtárak olvasószolgálatával foglalkozunk, de e munkaterület szorosan kapcsolódik a könyvtárak állományához s azokhoz a dologi és személyi problémákhoz, melyekről a legkülönbözőbb jelentésekben és értekezleteken olyan sok szó esik. A kerületi könyvtárak állományának összetételéről és fejlesztésének problémáiról 1958-ban külön elemző jelentés készült.² E jelentésben csoportonként vizsgáltuk az állomány összetételét és kihasználtságát. Általános problémákat is vetettünk fel, mint pl. a gyűjtőkör és az állományfejlesztés módja, az állomány változatosságának kérdése, a könyvtárak ellátottsága, a kiadók és könyvtárak kapcsolata.

¹ *A könyvtárügy második öt éves tervének irányelvei.* A Könyvtáros. 1960. 6. sz. 401—408. l.

² *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárak könyvállományának összetétele és fejlesztésének problémái.* A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve VI. 1956—1957. 55—74. l.

Érthető tehát, hogy az olvasószolgálat főbb kérdéseinek tárgyalásánál hivatkozunk az állomány összetételét és kihasználtságát elemző jelentésünkre.

Bár csak a kerületi könyvtárak olvasószolgálatáról kívánunk beszámolni, meg kell említenünk bevezetőben azt a sokat vitatott kérdést, milyen a fővárosi könyvtárral való ellátottsága. Csak utalni szeretnénk arra, hogy a szakszervezeti üzemi könyvtárak jelentősebbjei lényegében a kerületi könyvtárakkal azonos olvasószolgálati feladatokat látnak el.

Néhány üzemi szakszervezeti könyvtár már megnyitotta kapuit a lakosság számára is. Ugyanakkor az üzemi könyvtárakban nem jelentéktelen azoknak az olvasóknak a száma, akik nem fővárosi lakosok, hiszen a fővárosi üzemek dolgozóinak egy része a környék s néha éppen 50 km távolságban lévő községek lakói. Az általános és középiskolások a kerületi könyvtárakon kívül igénybe veszik az iskolai könyvtárakat, az egyetemi hallgatóknak rendelkezésükre áll az egyetemek egyre szélesülő könyvtárhálózata. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a tudományos könyvtárak majd mindegyikének vannak közművelődési funkciói is. Mindennek ellenére a fővárosi közművelődési könyvtárral való ellátottságát nem tekinthetjük megoldottnak. A megoldatlanságot a kerületi könyvtárakban — különösen a téli hónapokban — a munka egészségtelen torlódása jelzi. A könyvtárosok ilyenkor nem tudják megvalósítani az olvasószolgálat célkitűzéseit, s közülük nem egy a megerőltető fizikai és szellemi munka miatt megbetegszik.

Könyvtáraink nem jelentéktelen részében az olvasók száma elérte, sőt túl is haladta a felső határt, amit az adott helyiségben és személyzettel még elláthatnak. Ennek ellenére éppen ezekben a könyvtárakban az elmúlt évben is emelkedett az olvasók száma, fokozódott az egészségtelen zsúfoltság és ez kedvezőtlenül befolyásolja az olvasószolgálati munkát. Még súlyosabbak a raktározási gondok. A legutóbbi vizsgálat megállapította, hogy mindössze 10 könyvtárunkban van még új könyvek raktározásához hely, s így az annyira szükséges új könyvek beszerzése ebben a vonatkozásban tovább nehezíti helyzetünket. A már meglévő helyiségek közül egyetlen egy sincs, ami könyvtár céljaira épült volna. Ezeknek jobb elhelyezéséről gondoskodni kell, de új könyvtárak is szükségesek. 1953-ban a fővárosi könyvtárhálózat kiépítése nem fejeződött be, csupán a múlt örökségéből maradt legfőbb hiányokat sikerült eddig pótolni. Könyvtáraink száma megháromszorozódott. Budapest régi 14 kerületében 12, a hozzácsatolt kerületekben 17 könyvtár létesült, s ugyancsak e kerületek lakosságát látja el nagyobb részt a két mozgókönyvtár is. A tizenöt éves távlati fejlesztési terv megvalósítása szükséges ahhoz, hogy arányosan kerüljön a főváros minden részébe könyvtár s ezen belül helyes osztálypolitika érvényesüljön. Egrészt biztosítani kell a munkáslakta területek sokkal kedvezőbb ellátását a jelenleginél, s ugyanakkor el kell érni, hogy a belterületen lakó kispolgári rétegek irányában a szocialista nevelőmunka a könyvtárakban kedvező feltételek között folyjék. A 15 éves távlati terv folyamán kialakítható a kerületekben az az ideális nagyságú közművelődési könyvtártípus, amely a nevelőmunkára a leginkább alkalmas. A mai 6—7000 olvasóval és több mint 40 000 kötettel (ezen belül nagyszámú elfekvő könyvvel) rendelkező könyvtárakban rendkívül nehézkesé válik a személyhez szóló közvetlen nevelőmunka. A saját kezelésű és társadalmi munkások által vezetett állomások átmenetileg kétségtelenül segítenek az igények kielégítésében, de a problémát nem oldják meg. A Wekerle-telepen működő állomás például már régen túlnötte egy állomás kereteit. Több mint 1500 olvasója számára a könyvtári szol-

gálatásokat könyvkölcsönzésre szűkítjük le, ahelyett, hogy mint önálló könyvtár, az olvasószolgálat minden területén sokféle eszköz és módszer igénybe vételével igyekeznénk az olvasószolgálati célokat elérni.

A könyvtárak olvasóinak könyvvel való ellátása az utóbbi években lényegesen javul. 1953-ban az egy olvasóra jutó kötetek száma még 6 volt, 1959-ben már 8. A Német Demokratikus Köztársaság közművelődési könyvtárfejlesztési tervében 1965-ben kívánják elérni, hogy egy olvasóra 6 kötet könyv jusson. Itt is gondolni kell azonban arra, hogy bár jelentős számban vontunk ki már eddig is feleslegessé vált köteteket könyvtárainkból, az állomány egy része még mindig használhatatlan. A két-három példányban megvásárolt új műveket olvasóinknak csak jelentéktelen hányada olvashatja el a megjelenés évében. Ez leginkább a politikailag fontos művek, pl. a természettudományos művek ajánlásában okoz nehézséget, amit a nem kielégítő példányszám is fokoz. Az állomány megoszlása és kihasználtsági foka a már említett jelentésben megtalálható, ezért erre a kérdésre nem térünk ki. E jelentés hatása kedvezően mutatkozik az egész hálózat állományfejlesztő munkájában. A készítése során kialakult állományelemző módszerrel ugyanis a kerületi könyvtárak saját állományukat is elemzik és a tanulságokat érvényesítik mind az állományfeltáró, mind a szerzeményező munkában. A gyűjtőkör meghatározása, melyet az OKT elfogadott, szintén nagyobb biztonságot ad az állományfejlesztésben. Felismertük, hogy a Könyvtárellátó jegyzékének könyvajánlása nem ad megfelelő tájékoztatást a könyvtárosok számára, s ezért az új könyvek rendelésében meglehetősen sok hibát követtek el. Ez a felismerés arra készítette az intézetvezetőséget, hogy szervezze meg a szerzeményezési tanácsadást. A prágai közművelődési könyvtárak tapasztalatait átvéve, s azt továbbfejlesztve, a Könyvtárellátó jegyzékain szereplő, minden a kerületi könyvtárak gyűjtőkörébe tartozó könyvet a könyvtárvezetők előtt ismertetünk, esetleg megvitattunk, s útmutatást adunk a beszerzés példányszámára. Ez utóbbit természetesen a költségvetési keretek alapvetően befolyásolják. Így értük el, hogy a Könyvtárellátónál történő vásárlást az 1959. évben teljes mértékben irányítani tudtuk, s a hibalehetőséget a minimálisra csökkentettük. Nyitva maradt az antikvár vásárlás ellenőrzése, de lényeges hibát e területen sem észleltünk, éppen az elvi iránymutatás következtében.

1. Olvasószolgálati célok. A könyvtár nevelő, irányító tevékenysége az olvasószolgálatban realizálódik. Amikor az egészséges — az egyén és a társadalom szempontjából helyes — olvasói igények magas színvonalú kielégítését tűzzük ki mint olvasószolgálati célt, egyben állást foglalunk amellett, hogy *egészséges olvasói igényen a politikai, az általános és szakmai műveltség-fokozása, valamint a művelt szórakozás igényét értjük.* Összes igénykutatási próbaközlésünk igazolja olvasóink nagy részének ilyen tartalmú igényét. Ha össze hasonlítjuk 1936-ban és 1954-ben a nőolvasók körében egy könyvtárban végzett igénykutatás tapasztalatait, vagy az 1957-ben olvasott művekről készített feljegyzéseket — mindez messzemenően igazolja az olvasói igények lényeges színvonalemelkedését.

Egy 1937-ben közreadott tanulmány³ 144 nőolvasó könyvkérését vizsgálja. A legkedveltebb szerzők között a következőket találjuk:

³ FORT Sándor: *Egy népkönyvtár nevelő munkája nőolvasói körében.* A Fővárosi Könyvtár Évkönyve VII. 1937. 133—147. l.

HARSÁNYI Zsolt
 NYIRŐ József
 ZSIGRAY Julianna
 FÖLDI Mihály
 ZWEIG, Stefan
 MITCHELL, Margaret
 RACHMANOVA, Alja

1954-ben a tanulmány készítése helyén megismételtük az igénykutatást s a legkedvesebb szerzőket a következő sorrendben találtuk:⁴

magyar

JÓKAI Mór
 MÓRICZ Zsigmond
 MIKSZÁTH Kálmán
 MÓRA Ferenc
 GÁRDONYI Géza
 KARINTHY Frigyes
 KOSZTOLÁNYI Dezső
 SZABÓ PÁL

külföldi

DICKENS, Charles
 TOLSZTOJ, Lev
 DUMAS, Alexandre, père
 BALZAC, Honoré de
 MANN, Thomas
 MAUPASSANT, Guy de
 GALSORTHY, John
 ERENBURG, Ilja

A nőolvasók részére valóban kölcsönzött könyvek szerzői között 1936-ban egy könyvtárban ez a rangsor:

magyar

JÓKAI Mór
 HERCZEG Ferenc
 MIKSZÁTH Kálmán
 CSATHÓ Kálmán
 GÁRDONYI Géza
 GULÁCSY Irén
 KOMÁROMI János
 HARSÁNYI Zsolt

külföldi

LEWIS, Sinclair
 LONDON, Jack
 GALSORTHY, John
 LAGERLÖF, Selma
 BENOIT, Pierre
 RACHMANOVA, Alja
 BALZAC, Honoré de

1957 februárjában hat könyvtárban a leggyakrabban kikölcsönzött könyvek szerzői:

magyar

JÓKAI Mór
 MIKSZÁTH Kálmán
 GÁRDONYI Géza
 KAFFKA Margit
 KARINTHY Frigyes
 MÓRA Ferenc
 KÖRÖSSÉNYI János
 ORAVECZ Paula
 SZÁNTÓ György

külföldi

FONTANE, Theodor
 MANN, Thomas
 ZWEIG, Arnold
 PRUS, Boleslaw
 HEMINGWAY, Ernest
 MARK TWAIN
 ANDERSEN NEXÖ, Martin
 PRATOLINI, Vasco
 TOLSZTOJ, Lev

külföldi

BALZAC, Honoré de
 CHABROL, Jean-Pierre
 FRANCE, Anatole
 HUGO, Victor
 MAUPASSANT, Guy de
 ROLLAND, Romain
 SAND, GEORGE
 STENDHAL
 VERNE, Jules
 ZOLA, Emil

⁴ Az olvasók igényeiről. A Könyvtáros. 1954. 12. sz. 10—12. l.

Az igénykutatás problémái és módszerei témakörében végzett vizsgálatainkat az 1958—59-i évkönyvben foglaltuk össze⁵, s e tanulmány készítése közben határoztuk el kilenc, terület és nagyság szempontjából különböző kerületi könyvtárban véleménykutató kérdőívek kibocsátását, az olvasók összetételének megfelelő csoportosításban, kb. az olvasók 10%-a részére. A kiadott 5000 kérdőívből mintegy 3000 kitöltését tudták a kerületi könyvtárak megszervezni. A kérdőívek feldolgozása hosszú időt vesz igénybe. Néhány kisebb, de fontos kérdésre már így is érdekes választ kaphatunk. Például: Miközben a természettudományos irodalom könyvtári forgalma alig haladja meg a kölcsönzött művek 2%-át, a 2-es számú könyvtárban kitöltött 558 kérdőívből 273-an jelezték a természettudományos irodalom egyik-másik, igen sokszor több ágának igénylését. Éppen e tapasztalat és az állományfejlesztés már említett korlátainak összevetésével jutottunk arra a következtetésre, hogy könyvtáraink a jelentkező és helyes irányú igény kielégítésére nem mindig alkalmasak. Már ebben az évben, még a jelenlegi szűk keretek mellett is, több természettudományos művet vásárolnak a kerületi könyvtárak. Több könyvtárban folyik kísérlet a természettudományos irodalom forgalmának fokozására.

E kísérletek összegezésével még ez évben módszertani levelet adunk ki a természettudományos irodalommal való eredményesebb foglalkozás érdekében. Így függ tehát össze a könyvtár igénykutató és olvasószolgálati célokat megvalósító munkája. Ahhoz azonban, hogy minden területen ilyen tudatos munka folyjék, a valóságos helyzet még elmélyültebb kutatása szükséges s még következetesebb törekvés a jelenlegi helyzetben meglévő hibák kijavítására.

a) Világnézeti nevelés — általános műveltség — művelt szórakozás

A könyvtárak szerepének a művelődéspolitikai irányelvekben történő megfogalmazása: „A könyvtárak jó munkája értékes hozzájárulást jelent a tömegek ízlésének, műveltségének, erkölcsi és politikai arculatának formálásához”⁶, utal a világnézeti nevelés, az általános műveltség és a művelt szórakozás biztosításának feladatára. E feladat egysége és sokoldalúsága közismert. Ha kutatni akarjuk, hogyan biztosítható a feladat végrehajtása, részben a felhasznált eszközöket, részben az alkalmazott módszereket kell vizsgálni. A világnézeti nevelés a könyvtárakban az ideológiai, politikai művek ismertetésén, olvastatásán kívül olyan érzelmi befolyásolást is jelent, melynek következtében az egész rendszerünk iránti érdeklődés felkeltéséhez és a rendszerrel való érzelmi és értelmi azonosuláshoz hozzájárulhatunk. A világnézeti nevelés eredményei tehát nem mérhetők le az ideológiai és politikai, vagy általában társadalmi és természettudománnyal foglalkozó művek olvasottságán, bár e statisztikai adatok nem hagyhatók figyelmen kívül. A szépirodalmi művek érzelmi hatása alól a fejlődésre leginkább képes fiatalok, de az olvasók széles köre sem vonhatja ki magát. Helyes tehát, ha a világnézeti nevelés eszközének tekintjük a legjobb szovjet műveket és a népi demokratikus országok íróinak kiváló alkotásait. Ugyanígy értékelhetjük mai szocialista fejlődésünket tükröző új irodalmunkat is. Sőt, szélesebb értelemben, minthogy az új szocialista

⁵ Sajtó alatt.

⁶ *A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődéspolitikájának irányelvei.* Bp. 1959. 42. l.

rendszer megértése a társadalom fejlődésének megértését tételezi fel, a társadalmi valóságot tükröző, éppen ezért klasszikus irodalom ismeretének is van határozottan politikai, világnézeti jelentősége is. Itt is elválaszthatatlanul érintkezik a világnézeti nevelés és az általános műveltség fogalomköre, s mindez része lehet és kell is lennie a könyvtárakban keresett művelt szórakozásnak. Olyan statisztikai méréseink nincsenek, amelyek a könyvtárban folyó ilyen komplex, sokoldalú olvasatást híven tükröznék, s így meg kell elégednünk a külön-külön nyilvántartott adatokkal. Ezek az adatok, különösen az 1959. évben igen jelentős eredményeket mutatnak.

A felnőtt kölcsönzés megoszlása:

Szakcsoport	1958	1959	1958	1959
	számban		százalékban	
<i>Szépirodalom</i>	2 366 230	2 778 046	80,2	78,8
Új magyar irodalom	496 700	632 969	16,8	17,9
Régi magyar irodalom	610 053	644 001	20,7	18,3
Világirodalom klasszikusai	595 016	680 406	20,2	19,3
Szovjet irodalom	147 494	182 044	5,0	5,2
Egyéb irodalom	516 697	638 626	17,5	18,1
<i>Ismeretterjesztő irodalom</i>	584 765	745 932	19,8	21,2
Ideológiai-politikai	60 937	133 413	2,0	3,8
Műszaki	54 435	63 457	1,8	1,8
Mezőgazdasági	10 783	12 456	0,4	0,4
Történelem stb. ⁷	165 920	175 467	5,7	5,0
Természettudomány	62 488	79 359	2,1	2,2
Egyéb ismeretterjesztő	230 166	281 780	7,8	8,0
Összesen	2 950 995	3 523 978	100,0	100,0

⁷ Statisztikai nyilvántartásunkban a történelem, irodalomtörténet, művészet-történet együtt szerepel.

Ezekben az eredményekben része van néhány olyan akciónak, melyet az 1959. évet meghatározó két politikai esemény jegyében szerveztünk. A Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából, majd az MSZMP VII. Kongresszusa tiszteletére egy-egy könyvjegyzéket állítottunk össze a kerületi könyvtárak számára. A könyvtárak a címjegyzéket megkülönböztetett figyelemmel kezelték, s a jegyzékben szereplő könyvek forgalmában igen szép eredményeket értek el. Ezek az akciók meggyőztek bennünket arról is, hogy kellő szervezettséggel a számunkra fontos irodalmi csoportok forgalmát fokozni tudják a kerületi könyvtárakban. A kongresszus előtt sikerült elérni, hogy alig 3 hónap alatt 22 kerületi könyvtárban a *Kommunista Kiáltványt* 182 olvasó, ENGELS: *A család, a magántulajdon, és az állam eredete* c. művét 75 olvasó, KÁDÁR János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarország* c. kötetét 63 olvasó kölcsönözte ki. Mindez az ideológiai és politikai művek ajánlásának eredményét bizonyítja. Felvethető és fel is vetik — elsősorban olyanok, akik a könyvtári munka légkörében bekövetkezett egészséges változást nem ismerik —, hogy bármilyen könyvek kiemelt kezelése a könyvajánlásban egyoldalúsághoz vezet. Vannak, akik azt állítják, hogy az

olvasó igénye és akarata ellenére is elviszi a könyvet, ha a könyvtáros nagyon javasolja, hogy ezzel „szívességet” tegyen a könyvtárosnak. A mai egészséges légkör lehetetlenné teszi, hogy a könyvtáros az olvasót a helyeslhetónél nagyobb mértékben befolyásolja, s a könyvtárost felkészültsége és ügyszeretete megóvja a túlzásoktól. A könyvek kiemelt ajánlása csak azt jelenti, hogy adott időszakban a legfontosabbnak vélt könyvek ajánlására az átlagosnál nagyobb gondot fordítunk. Ha ezt nem kívánánk megtenni, teljesen felesleges volna az aktuális ajánlóbibliográfiák, tematikus katalógusok összeállítás. Több éves tapasztalat bizonyítja, hogy ezek a segéd-eszközök csak akkor töltik be szerepüket, ha az olvasókkal való egyéni foglalkozás eszközének tekintik a könyvtárak, a legújabb tapasztalatok szerint pedig elmondhatjuk, hogy az ajánlójegyzékek, bibliográfiák használatának napi mérése egyik leghatásosabb lendítője a munkának.

A *politikai, ideológiai művek forgalmának* nagymértékű növekedésében kétségtelenül van szerepük a könyvtárak irányításának, a módszertani tanácsoknak. A kerületi könyvtárak osztálya a legutóbbi két évben sokat foglalkozott ezzel. Eredményeinkben a legnagyobb szerepet azonban az országosan bekövetkezett konszolidáció, a politikai kérdések iránt megnövekedett általános érdeklődés és az igények, az érdeklődés fokozására képes jó, színvonalas politikai könyvkiadás játssza. Kétségtelen, hogy ha a természettudományos könyvkiadásban hasonló eredményt értünk volna el, ez az e szakcsoporthoz tartozó művek forgalmának emelkedéséhez is hozzásegítette volna a könyvtárosokat.

A központból irányított akciókon kívül sok kerületi könyvtár önállóan is kísérletezett a politikai művek forgalmának fokozása érdekében. A 11. számú kerületi könyvtár hosszabb megfigyelését közölte a Könyvtáros c. folyóiratban. Kimutatta, hogy a válogatóasztal tudatos felhasználása a politikai művek forgalmának fokozását segíti elő. Ugyanerről győződött meg a 22. számú könyvtár vezetője is. Évi jelentésében beszámolt kísérletéről: a mintegy 800 kötetes szépirodalmi válogatópolcon novemberben és decemberben rendszeresen politikai műveket is elhelyezett a szépirodalmi művek között. Mindkét hónapban a kivitt politikai műveknek több mint 10%-át a szépirodalmi művek közül vitték el, és elérték, hogy novemberben a teljes kötetforgalom 2,94%-a, decemberben 3,08%-a volt politikai mű.

A 39. számú könyvtárban a kirakat tudatos használata szintén jelentősen befolyásolja a forgalmi statisztikát. Ezt nemcsak az évi statisztikából állapíthatjuk meg, hanem a szakmai felülvizsgálat idején történt felméréssel is. E szerint: három nap alatt 37 kölcsönzött politikai mű közül 21-et az olvasók kirakatkából választottak. A politikai-ideológiai irodalom kölcsönzésének szám szerű növekedésében szerepet játszik az 1959. évben végrehajtott statisztikai módosítás is, amiről nem volna helyes hallgatni. Az új adatszolgáltatási utasítás szerint az 1—2—3—930—943 szakba sorolt műveket a politikai kategóriába kell számítani, ellentétben a régebbi gyakorlattal, amikor csak a kifejezetten politikai műveket számítottuk ide és a 370—390—930 és 943 szak művei egyáltalán nem kerültek statisztikai csoportba. A politikai-ideológiai művek forgalmának jelentős emelkedésénél ezt is figyelembe kell venni, éppen azért, hogy meglássuk a további feladatokat ezen a területen.

Arról, hogy a politikai műveknél tapasztalt eredményt a természettudományos irodalom forgalmában is el lehetne érni, különösen a 4. számú könyvtárban győződünk meg. Vizsgálatunk alkalmával megállapítottuk, hogy a

könyvtárban 1958 április—május—június hónapokban lényegesen több természettudományos művet adtak ki, mint 1959 hasonló három hónapjában. Kísérletezni kezdtünk a kirakat tudatosabb használatával. Október 2-án 30 természettudományos művet tettünk ki a kirakatba.

E napon a kölcsönzési statisztika a következőképpen alakult:

Összes kölcsönzött kötetek száma	411
ebből: ismeretterjesztő	72
természettudományos	11
kirakataból	9

Október 5-én folytattuk a kísérletet, de csak a bennt maradt 21 kötet könyvvvel.

Összes kölcsönzött kötetek száma	584
ebből: ismeretterjesztő	92
természettudományos	21
kirakataból.....	7

A kísérletet ezután nem folytattuk. Október 9-én a forgalom a következőképpen alakult:

Összes kölcsönzött kötetek száma	501
ebből: ismeretterjesztő	82
természettudományos	7

Október 12-én a forgalom megoszlása:

Összes kölcsönzött kötetek száma	467
ebből: ismeretterjesztő	52
természettudományos	2

Természetesen ilyen rövid kísérletből végleges következtetést nem vonhatunk le. De a 22-es könyvtárban szerzett tapasztalataink is arról győznek meg, hogy módszeresebb foglalkozással e téren is gyorsabb lehetne a fejlődés.

A 22. sz. könyvtárban 1958 októberében az összes kölcsönzött kötetek száma:

	4,871 kötet, ebből természettudományos 98	1,7%
november	5,390 „ „ „	104 1,9%

Javaslatunkra kísérletezni kezdtek: sokkal bővebben tettek a szabadpolcra természettudományos könyveket december—január és február hónapokban. Ennek eredményeként:

december (1958) összes kölcsönzött kötetek száma: 5231, term. tud. 136, 2,6%;
január (1959) összes kölcsönzött kötetek száma: 5760, term. tud. 143, 2,5%;
február (1959) összes kölcsönzött kötetek száma: 5867, term. tud. 139, 2,4%.
március (1959) összes kölcsönzött kötetek száma: 5808, term. tud. 86, 1,2%;
április (1959) összes kölcsönzött kötetek száma: 6462, term. tud. 91, 1,4%

és még 1960 januárjában is, amikor már 7659 kötetet kölcsönöztek, a természettudományos művek kölcsönzése csak 129 kötet, azaz 1,7% volt, mert a szabadpolcra helyezett természettudományos könyvek számát csökkentették.

A világnézetű nevelés és általános műveltség problémáját nem szűkítjük le a politikai és természettudományos ismeretek terjesztésében betöltött szerepére a könyvtárban. A kölcsönzött művek forgalmának egész statisztikája, e statisztika elemzése lehet csak az olvasószolgálati célok eléréseért folytatott munka egyik mérőeszköze.

A statisztikai elemzésen túl figyelembe kell venni azokat a módszereket, amelyekkel a kölcsönzés közben vagy annak kapcsán a könyvtárak élnek, s amelyek jelentősen befolyásolják a statisztikai adatok alakulását.

A könyvtárosok nem ítélik meg egységesen a világnézeti nevelést szolgáló módszereket. Legfeltűnőbbben ez a probléma az *antiklerikális és ateista irodalom* ajánlásával kapcsolatban vetődik fel. Kétségtelen, hogy itt valóban a legnagyobb fokú tapintatra, politikai érzékre van szükség, de ha úgy vetődik fel, hogy az antiklerikális és ateista irodalom nyílt népszerűsítését szűkítsük le ennek szépirodalmi területére, ezzel semmiképpen sem érthetünk egyet. Ezt bizonyítja a következő példa is: a XII. kerületben a 38. sz. könyvtárban ez év februárjában „Tudomány és vallás” címmel kis tematikus kiállítást rendezten egy álló tárlóban, a kölcsönzőben. A kiállított könyveket folyamatosan kölcsönözték.

Egy hónap alatt a következő könyveket adták ki a kiállítottak közül:

KAUTSKY: <i>A kereszténység eredete</i>	2	alkalommal
FEUERBACH: <i>Valláskritikai írások</i>	1	„
HOLBACH: <i>A leplezett kereszténység</i>	1	„
SEJNMAN: <i>Fejezetek a pápaság történetéből</i>	3	„
NYIKOLSZKIJ: <i>A vallás keletkezése</i>	2	„
SEJNMAN: <i>A Vatikán a II. világháborúban</i>	2	„
LAVRECZKIJ: <i>A Vatikán</i>	1	„
ADY: <i>Fekete lobogó</i>	3	„
DIDEROT: <i>Az apáca</i>	2	„
<i>Korai materialisták</i>	2	„
GALAN: <i>Én és a pápa</i>	2	„
<i>A sötétség trónállói</i>	1	„
VOLTAIRE: <i>Candide</i>	2	„
<i>Giordano Bruno és az inkvizíció</i>	1	„
BRUNO, Giordano: <i>Válogatott dialógusai</i>	1	„
<i>Giordano Bruno—Galilei—Campanella</i>	2	„
<i>Álszentek cselekedetei</i>	2	„
MARTINOVICS: <i>Filozófiai írások</i>	1	„
<i>A klerikális reakció a Horthy-fasizmus támasza</i>	1	„
HAECKEL: <i>Van-e élet a halál után</i>	1	„
DIDEROT: <i>Válogatott filozófiai művei</i>	1	„

Hasonló a tapasztalat a 28-as könyvtárban is, ahol a válogató polcon külön tárolták az antiklerikális irodalmat, „Tudomány és vallás” címmel. Ezek közül 65-ről figyelőlapot készítettünk. Az eredmény figyelemreméltó: 102 művet vittek ki az olvasók 6 kölcsönzési napon. Foglalkozás szerinti megoszlásuk a következő:

Munkás	38
Pedagógus	1
Értelmiségi	10
Háztartásbeli	9
Főiskolás	6
Középiskolás	11
Ipari tanuló	8
Egyéb	19

102

Meggyőződésünk, hogy máshol is lehetne eredményt elérni, ha bátran és tudatosan népszerűsíteneék az irodalom e csoportját. A képhez hozzátartozik az is, hogy a 44. sz. könyvtárban 133 munkás kitöltött véleménykutató kérdőívén összesen 12 esetben jelöltek mint igényt antiklerikális, ateista irodalmat. Ha

figyelembe vesszük is, hogy ennél többen olvasnak antiklerikális műveket, minden könyvtárosnak fel kell ismernie, hogy e területen még az igény felébresztése is feladat. Természetesen a kifejezetten antiklerikális, ateista irodalom kézbeadásán kívül a közvetítő módszerek kellő kihasználásával is sokat tehetünk a vallásos világnézet ellen. A természettudományos irodalom olvasásának kérdéseiről már szövegtünk. Az eddigi kísérletek továbbfejlesztésével öt könyvtárban készítenek ebben az évben, e témáról elemző tanulmányt.

Egyéb ismeretterjesztő irodalom igénybevételénél is jelentős fejlődés tapasztalható. Irodalom, művészet, útleírás, különböző játékok (sakk, horgászat) igen kedvelt témakörei olvasóinknak. Ugyanez mondható a háztartási könyvekre is. A kiemelt ajánló munkát az irodalom e körében csak az olvasók egyik rétege között tartjuk lényegesnek, pl. a csak általános iskolát végzett olvasóknak, ipari tanulóknak, munkásoknak.

Van olyan vélemény könyvtárosaink körében, hogy ha az irodalom e csoportjával nem foglalkozunk megkülönböztetett módon, ezzel az általános műveltség érdekében kifejtett munkánk szenved csorbát. Kétségtelen, hogy bizonyos, már említett rétegek számára az irodalom e csoportját is kiemelten kell kezelni, de a művelődési politika irányelveinek szellemében előtérbe kell állítani a politikai-világnézeti nevelést, és ennek meg kell mutatkoznia az irodalom megfelelő csoportjának fokozott ajánlásában.

A szocialista tendenciájú szépirodalom és az általános műveltség, a szépirodalom és világnézeti nevelés kapcsolata külön tárgyalást érdemel és szintén sokat vitatott probléma.

Statisztikai adatszolgáltatásunk rendkívül kuszált ebből a szempontból, bár sokkal részletesebb, mint az állami közművelődési hálózat statisztikája. Csak a legfontosabb kérdéseket érintve:

Az új magyar irodalom forgalma az összes kölcsönzött művekhez hasonlítva 1958-ban 16,8%, 1959-ben 17,9%, számszerűen 136,269 kötettel több új magyar művet kölcsönöztek a kerületi könyvtárak 1959-ben mint 1958-ban. Ennek a fejlődésnek okát egyrészt a könyvkiadásunk iránt megnövekedett bizalomban látjuk, amelynek eredménye, hogy az újonnan megjelenő könyvek iránt óriási érdeklődés nyilvánul meg, másrészt az általános politikai fejlődés következményeként az olvasók nagyobb figyelemmel fordulnak mai életünk problémájára felé. Emellett tudnunk kell, hogy az élő magyar szerzők most megjelenő műveinek csak kisebb része mai témájú, s ezek sem tekinthetők egyöntetűen szocialista tendenciájúaknak. A statisztika erre a problémára nem ad választ, de amikor a mai magyar irodalom forgalmának növekedését értékeljük, ez sem hagyható figyelmen kívül. Az irodalompolitikai kérdéseket és az olvasók szocialista nevelését feltétlenül egyeztetni kell. Ez év elején a könyvtárosok találkoztak a Kiadói Főigazgatóság vezetőjével és a Szépirodalmi és a Magvető Kiadó lektoraival, és néhány problematikusnak minősített könyvről vitatkoztak. Pl. HERNÁDI: *A péntek lépcsőin*, MÁNDI: *Fabulya feleiségei*, SZOBOTKA: *Megbízható úriember* stb. E vitában világosan látszott, hogy irodalompolitikai szempontból helyeselhető egy-egy mű megjelenése, mert a következő jobbat készíti elő, de a könyvtári munka nem rendelhető alá ennek az irodalompolitikai szempontnak. Éppen ezért bizonyos esetekben helyes, ha minimális példányszámban szerezzük be ezeket, és kézbeadásuknál differenciálunk. A differenciáláshoz jobb együttműködésre van szükség a kiadókkal. A kiadók propagandistáival folytatott megbeszéléseink bizonyították, hogy ennek a jövőben nem lesz akadálya.

A közelmúlt eseményeit pártosan feltáró művek sikerét bizonyítja pl. a 8-as számú könyvtár, ahol 1959. szeptember 7— december 1 között

BERKESI: <i>Októberi vihar</i> c. könyvét	(4 péld.)	25-en	köztük	6 munkás
BERKESI: <i>Vihar után</i> c.	4	25-en	„	8
MESTERHÁZI: <i>Pokoljárás</i> c.	5	34-en	„	11
MOLNÁR: <i>Hullámverés</i> c.	2	25-en	„	13
ZALKA: <i>Aknamező</i> c.	3	17-en	„	4

olvasta el. Nem szükséges kihangsúlyozni, hogy e művek olvasása politikai szempontból is jelentős.

A mai magyar művek kölcsönzési arányának növekedése együtt jár a régi magyar irodalom kölcsönzési arányának csökkenésével. Ez természetesen nem jelent számszerű csökkenést is. Az 1958-as 610 000 kötetel szemben 644 000 kötetet kölcsönöztek 1959-ben, százalékos megoszlásban azonban 20,7% helyett, 18,3%-ot. Lényegében ki tudjuk elégíteni a régi magyar irodalom iránti igényeket; JÓKAI, MIKSZÁTH, MÓRICZ és GÁRDONYI keresettségé ma már nem jelent olyan gondot, mint régen. GÁRDONYI esetében helyes volna egész életművét értékelő monográfia megjelentetése, mert enélkül a könyvtárosok nehezen igazodnak el. A régi teljes Gárdonyi-sorozatok az antikváriumokon keresztül a könyvtárba jutva problémákat okozhatnak.

A legnagyobb mennyiségben a *világirodalom klasszikusait* kölcsönzik olvasóink. Itt olvasószolgálati szempontból világosan kell látni, hogy a klasszikus irodalom olvasása nem jelenti minden esetben és mindenkinél az irodalmi értékek felismerését. Ezt bizonyítják az olvasókkal folytatott beszélgetések, amelyek sokszor külföldi klasszikusokat rendszeresen olvasók esetében is nagyfokú tájékozatlanságot bizonyítanak. BALZAC kötetiben legtöbbször a szerelmet, DICKENS egy-egy művében csak a tragikus történetet, Victor HUGOban a kalandos történetet élvezik, és nem látják az események mögött a társadalmi mondanivalót. Olvasóink egy része a könyvtárból száműzött „irodalom” nyújtotta élményeket helyettesíti a klasszikusok olvasásával. Nagy vívmány, hogy a klasszikusok a milliók olvasmányává lettek. Az általános műveltség fokozásának feladatát azonban nem lehet formálisan teljesíteni a klasszikus külföldi irodalom nagyszámú olvasatásával. Az eddiginél jobban össze kell ezt kapcsolni irodalomismertető munkával, különösen az olvasásban még nem gyakorlott olvasók körében. E célt is szolgálja az olvasóterv készítésének ajánlása, erre nagyobb mértékben és a célnak megfelelően ez évben kerül sor.

A *szovjet irodalom* keresettségét a könyvtárban kicsit a politikai hangulat mércéjének tekinthetjük. Az 1956-i ellenforradalom ideológiai előkészítésének egyik területe a szovjet irodalom elleni agitáció, e művek háttérbe szorítása volt. A probléma kettős jellegét ismerjük: egyrészt a valóban hibás kiadói politika, másrészt a szovjet irodalom tudatos lejáratása. A szovjet irodalom indokolt népszerűségének megteremtéséért állandó, szívós munkára van szükség. Eddigi eredményeinkhez hathatósan járul hozzá a szovjet irodalom tekintetében is sikeres könyvkiadás. 1959-ben 182 000 kötet szovjet könyv került olvasóinkhoz, szemben az 1957. évi adattal, amikor mindössze 97 667 kötetet kölcsönöztünk.

Tudnunk kell, hogy nem értük még el az 1956-os eredményt, amikor 277 128 kötetet adtunk kézbe, mégis az 1959-es számok egészséges tendenciát jeleznek. Ezt az egészséges tendenciát bizonyítja, hogy a Csendes Don c. film vetítésével egyidőben igen sok előjegyzés volt e műre is, és Dod Mihajlik:

Ordások között c. művére már megjelenésekor több előjegyzést vettek fel könyvtárainkban. A „csak szovjet könyvet nem”-mel kezdődő könyvkérések lassan eltűnnek. A 44-es számú könyvtárban véleménykutató lapot kitöltő 133 munkás legkedveltebb szerzői között szovjet írók is vannak. 36 esetben jelölték meg GORKIJT, SOLOHOVOT, ERENBURGOT, A. TOLSZTOJT mint legkedvesebb íróik egyikét. Érdekes, a könyvtári munka hatékonyságát bizonyítja és felelősségét is felveti, hogy 4 olvasó AZSÁJEVET is a legkedveltebb írói közé sorolta.

Külön problémát jelent a *népi demokratikus országok élő irodalmának* népszerűsítése. 1960-ig e kérdéssel a helyzet teljes ismeretében azért sem foglalkozhattunk, mert statisztikai rendszerünkben a népi demokratikus irodalomnak önálló helye nem volt. Az „Egyéb” címszóból, amelyben majdnem ugyanannyi könyvnek kölcsönzését tartjuk nyilván, mint amennyit a világirodalmi klasszikusok közül kölcsönöztünk, a népi demokratikus irodalom forgalmára nem következtethetünk. 1960-ban statisztikánk már e kérdésre is választ ad. Az első negyedben a 14 éven felüli olvasóinknak kölcsönzött kötetek 3,5%-a e kategóriából került ki. Az állományelemzésnél feltárt helyzet nem túlságosan kedvező. Az azóta megjelent cseh, lengyel és NDK művek többségükben megnyerték az olvasók tetszését. 1960 január és február hónapban mintegy 24 000 kötet közül 460 kötetet adtunk kölcsön könyvtárainkban e szerzőktől. Különösen jelentős azoknak a műveknek forgalma, amelyekből a közelmúlt történetét ismerhetik meg olvasóink. Egymás után jelennek meg a II. világháborúról cseh, német, lengyel feldolgozások. Ha irodalmi értékük nem is egyenlő, az olvasók érdeklődése és a könyvtárosok ajánló munkája következtében állandóan kézben vannak és segítenek a közös sors felismerésében, a baráti népek iránti rokonszenv felkeltésében, erősítésében. Feladatunknak tekintjük, hogy több segítséget adjunk az irodalom e csoportja értékeinek feltárásában. A készülő bibliográfia és később módszertani tanácsok összegyűjtése és kiadása segít majd abban, hogy közkinccsé tegyük mindazt, amit barátaink az irodalom területén alkottak.

A *nem szocialista országok* haladó irodalmát statisztikánk szintén az „egyéb”-be sorolja. A mind a korszerű irodalmi műveltség, mind a világnézeti nevelés szempontjából lényeges csoport forgalmáról éppen ezért tiszta képet nem alkothatunk. Általános tapasztalat azonban, hogy éppen a könyvkiadásunk iránti bizalom megnövekedése következtében ezek a művek is keresettek.

Összefoglalva: a politikai, ideológiai és egyéb ismeretterjesztő, valamint a szépirodalom kölcsönzésének vizsgálata lényegében az olvasószolgálat céljainak megfelelő munkát bizonyít. Elmaradás van viszont a tartalmi kérdésekben, az olvasókkal való egyéni foglalkozásban, a helyes arányok kialakításában, az egyes olvasók tudatos, sokoldalú és egységes nevelésében, irányításában. Azok a mérések, amelyekkel az elmúlt három évben kísérleteztünk, és amelyeket 1959 végén az „olvasószolgálati munka vizsgálatának módszerei” címmel foglaltunk össze és adtunk át a kerületi könyvtárak dolgozóinak, már e tartalmi kérdések felé igyekeznek fordítani a könyvtárosok figyelmét. Az 1960. márciusi Könyvtári Híradóban *Analitikus személyi lap — olvasóterv* — címmel az olvasókkal való egyéni foglalkozás módszereit ajánljuk ezeket az eszközöket. Minderre a már elért eredmények megerősítették a kedvező légkört; egy sor feltétel még hiányzik a színvonalas munkához — ezekre visszatérünk.

b) *Az olvasók képzése, továbbképzése, szakmai és műszaki ismeretei fokozása*

Maga az a tény, hogy a kerületi könyvtárak olvasói a lakosság legszélesebb rétegeiből kerülnek ki, rendkívüli mértékben megnehezíti e feladatot.

A 14 éven felüli beiratkozott olvasók foglalkozás szerinti megoszlása 1959-ben:

	fő	százalék
Munkás	21 970	23,3
Paraszt	216	0,2
Pedagógus	-3 087	3,3
Egyéb értelmiségi	5 183	5,5
Tisztviselő és egyéb alkalmazott	15 803	16,7
Egyetemi és főisk. hallgató	2 197	2,3
Középisk. tanuló	12 135	12,9
Ipari tanuló	3 973	4,4
Háztartásbeli	15 281	16,2
Nyugdíjas	10 106	10,7
Egyéb	4 263	4,5
Együtt	94 214	100,0

Már ez is jelzi a feladat nagyságát és komplikáltságát. Kétségtelen, hogy a több mint 20 000 munkás számára kell elsősorban *szervezett segítséget* nyújtani *képzésükhöz, továbbképzésükhöz*. A 16 ezer KISZ korosztályú olvasónk (köztük fiatal munkások, ipari tanulók) is joggal várja a támogatást. Szép példánk vannak, hogyan kíséri el a könyvtár a fiatal munkást a diplomáig és a doktori címig, mint pl. a 8. sz. könyvtárban dr. MARJAI Tibor esetében, aki 1933-ban született, 1949 óta könyvtártag és azóta végezte el a gimnáziumot és az egyetemet; most bírósági fogalmazó. A könyvtár igen nagy szerepet vállalt, amikor folyamatosan biztosította számára a kötelező irodalmat, és jóbarátként vitatta meg vele a tanulás nehézségeit. Az esetek többségében a könyvtáros véletlenül ismeri fel a tanulót olvasójában, mert amikor az olvasó beiratkozik, fel sem merül ez a kérdés. Csak amikor következetesen igényli a kötelező irodalmat, a könyvtáros kérdésére számol be egyik-másik olvasó tanulmányairól, de van olyan olvasó is, aki fölösleges zaklatásnak tekinti, ha a könyvtáros érdeklődik a kért mű olvasásának céljáról. A középiskolai, egyetemi tanulmányokat folytató dolgozó vagy tanuló olvasóink ellátása ettől függetlenül is nehézségekbe ütközik. Egyetlen könyvtár állományában sem lehet például annyi filozófiai tankönyv, ENGELS: *Anti-Dühring* vagy kongresszusi jegyzőkönyv, amennyire egy adott időszakban szükség lehet. Ugyanez vonatkozik még fokozottabb mértékben a középiskolások kötelező olvasmányaira. Ellátásukról csak részben tudunk gondoskodni. Emellett a zsúfolt forgalom az oktatást támogató, elmélyülést kívánó beszélgetéseket nagymértékben gátolja.

A szakmai képzés támogatásának keretében a fő probléma, hogy a kerületi könyvtár állománya nem alkalmas és nem is lehet alkalmas lényegében semmiféle komolyabb szakképzés segítésére. Általános gyűjtőköre nem teszi lehetővé egy-egy szakon belül nagyobb gyűjteményjellegű egységek kialakítását. Véleményünk szerint egy szakon belül csak az érdeklődés felkeltése a kerületi könyvtárak feladata. Ezt általában az állomány alapján megtehetik és több esetben meg is teszik. Sok olvasó hallgatja a József Attila szabad-

egyetem előadásait, vesz részt a TIT különféle rendezvényein és ez igen gyakran a könyvtár és az egyéb intézmények kölcsönhatása alapján történik. A könyvtárban felkeltett érdeklődés következménye az előadások hallgatása, és az előadások által felkeltett érdeklődés nyer kielégítést a könyvtárban kölcsönzött könyvvel. Nem általános ugyan, de feltétlenül pozitív a kerületi könyvtárak olvasóirányító munkája a központhoz. Több könyvtáros maga kéri kölcsön az olvasó számára a csak a központban kapható és tanuláshoz szükséges műveket. Pl. a 38. sz. könyvtár a kerület pedagógusainak ideológiai képzéséhez a központ állományát is igénybe veszi. Ez is mutatja, hogy a *pártoktatás* és általában az *állami marxista oktatás* támogatását a könyvtárosok igen fontos feladatuknak tekintik. Sajnos, az egyidőben jelentkező igények, amint már erről más vonatkozásban szoltunk, kielégíthetetlenek. A pártoktatás szervezett támogatására megkíséreltünk közös programot kidolgozni néhány kerületi pártbizottság illetékes munkatársaival, de e kísérletek eredménytelenek maradtak, s így e téren csak ösztönös munka folyik.

Külön és igen nagy problémát jelent a kerületi könyvtárak tennivalóinak meghatározása a *műszaki ismeretek terjesztésében*. Valamennyien érezzük, hogy az ország előtt álló hatalmas feladat — a műszaki kultúra lényeges fejlesztése — végrehajtásában nagyobb szerepet kellene vállalnunk. Nem nyugodhatunk bele abba, hogy a több mint húszezer munkás, négyezer iparitanuló, számszerűen ki nem mutatott mérnök, technikus olvasó 1959-ben mindössze 63,457 kötet műszaki művet kölcsönzött. Ha emellett figyelembe vesszük, hogy az üzemi műszaki könyvtárak olvasóinak csak jelentéktelen része munkás, a szakszervezeti üzemi könyvtárakban pedig a legutóbbi időkig alig vásároltak műszaki szakkönyveket — még inkább be kell látnunk, hogy lényeges változásra kell törekednünk. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy kerületi könyvtáraink nem gyűjthetik minden műszaki ág irodalmát. A specializálással kapcsolatos kísérleteink pedig — ezt az 1958-as elemzés bizonyította — csődöt mondtak. Igénykutatásaink szerint a munkásolvasók mintegy 15—20%-a szeretné a legkülönbözőbb műszaki könyveket a 44-es számú könyvtárban megkapni. Tehát igényébresztési feladatok is vannak. Kísérletképpen az OMK-ban részünkre összeállítottak egy, a különböző szakterületek néhány művét tartalmazó ajánlókatalógust, s ezt egy-két könyvtár rendelkezésére bocsátottuk. A 26. számú könyvtárban, ahol az ipari tanulók egy részével módszeresen foglalkoznak, ezt az ajánló katalógust jól tudták használni. Az olvasókkal együtt összeállított olvasótervek majd mindegyikében szerepel több szakmábavágó műszaki könyv is, amelyeket rendszeresen olvasnak. Ez az egyetlen mód látszik járhatónak: egyéni foglalkozással olvasóterv készítése közben a műszaki irodalom ajánlása. Törekedni kell arra, hogy az alapvető és kezdők számára hasznos könyveket a könyvtárosok beszerezzék, és itt is érvényesüljön a kerületi könyvtárak közvetítő szerepe — minél több olvasó forduljon fokozott igényeivel az OMK-hoz, ill. az üzemi műszaki könyvtárhoz.

Az eddig érintett kérdésekhez kapcsolódik a *csak általános iskolát végzettek* könyvtári nevelése. Egy részük, így az *ipari tanulók* vagy *fiatal munkások* — mint már erre több ízben céloztunk — kivételes gondos foglalkozást igényelnek, s elmondhatjuk, hogy néhány könyvtárunk máris nyújtja ezt számukra. Még 1956-ban irányította a Módszertani Osztály e problémára több könyvtár figyelmét, és akár a 23., a 25., 26. vagy éppen a 9. sz. könyvtár ismeretes KISZ pultja mellett mód van arra, hogy a szokásosnál is többet tegyenek az ipari tanulókért. A személyi lapok segítségével figyelik olvasmányaikát, és

legutóbbi felmérésük szerint 83 ipari tanulónak kikölcsönzött 210 kötet közül 63 ismeretterjesztő mű volt. Ebből 18 kötet, tehát több mint 8% műszaki könyv, a szovjet irodalomból is kb. 8%-nyit kölcsönöztek. A természettudományosból pedig csaknem 6%-ot értek el, mindezzel meghaladták átlag eredményeinket. E statisztika adatai mellett a könyvtárban szervezett művelődési kör tagjai között számos ipari tanuló tevékenykedik.

Különösen ráirányította a figyelmet az ipari tanulókkal való foglalkozásra a 15—18 évesek olvasmányainak foglalkozási kategóriánkénti felmérése 10 könyvtárban. Ennek tapasztalatait bizonyára haszonnal terjeszthetjük majd. Az ipari tanulók igényeinek kutatása a véleménykutatás keretében folyt. E tapasztalatok még nem állnak rendelkezésre.

A csak általános iskolát végzett, de szakmát nem tanuló és gyakran nem is dolgozó fiatalok ügye társadalmi ügy, tehát a könyvtár ügye is. Az érdeklődés felkeltése, a műveltség utáni vágy felébresztése, és tervszerű nyújtása mindannak, amit az általános iskola nem adhatott — ez a feladat. A 15—18 évesekkel való kiemelt foglalkozáson belül e kérdésben is előre léphetünk. Az a tény, hogy 7 könyvtár tervezi elemző jelentés készítését e tárgykörben ebben az évben, bizonyítja a kérdés fontosságának felismerését. Talán ebben a vonatkozásban indokolt a leginkább kiemelni a KISZ József Attila olvasómozgalom jelentőségét és jelentkezését a könyvtárakban. Még a munka kezdetén vagyunk. Az a reményünk, hogy a KISZ-szervezetek segítségével új és színvonalas olvasmányt kereső rétegek válnak majd a könyvtár látogatóivá.

A KISZ-szervezetek és a könyvtárosok együttműködésétől a mozgalom viszonylag gyors kibontakozását és állandó jellegének kialakulását várjuk. (Az olvasómozgalom tapasztalatai és feladataink e téren — külön téma.)

2. *Az olvasókkal való foglalkozás és a kölcsönzés rendszere.* A képzés, továbbképzés keretében a rétegenkénti elemzésre tett kísérletünk mutatja, hogy e téren még a munka kezdetén vagyunk. Könyvtári munkánk mai szervezete a rétegenkénti foglalkozásra úgyszólván nem ad módot. Ennek személyi és dologi feltételei hiányoznak. Egyedüli kísérletünk, a KISZ korosztályúak különválasztása elszigetelt, egy könyvtárra korlátozódott. A külföldön alkalmazott csoportos kölcsönzések a jelenlegi helyiség és személyzeti viszonyok mellett megoldhatatlanok. Egy-egy könyvtárvezető kezdeményezése, ipari tanulók egy-egy csoportjával való egyéni foglalkozás, néhány helyen az egyéni személyi lapok vezetése, esetleg olvasóterv készítése, a készség a továbbtanulók támogatására — mindez szűk körre korlátozódik, és nem jellemzi, de nem is jellemezheti a kerületi könyvtárak olvasószolgálatát.

A könyvtárak felében ma már *szabadválogatású* kölcsönzést valósítottak meg kisebb vagy nagyobb részben. A könyvtárak elhelyezése és berendezése azonban a legtöbb helyen nem változott. A könyvtáros fizikai megterhelése még így is csökken, és ez a szempont a mai körülmények között rendkívül lényeges. A már említett példa (22. sz. könyvtár) azt is bizonyítja, hogy nagyon tudatos könyvválogatással egyes fontos kategóriákban nagy eredményeket lehet elérni, ugyanakkor azt is látjuk, hogy pl. a szabadpolcos 17. sz. könyvtárban és még néhányban nem érik el az ismeretterjesztő művek Budapesten általánosan elért 21%-os forgalmi arányát. Az olvasókkal való egyéni foglalkozásra vonatkozóan a válogatópolcos könyvtárakban tovább kell kísérletezni. Igen jól elképzelhető megfelelő csoportosítással egyes olvasókkal elmélyültebb foglalkozás, miközben más, most nagy energiát lekötő rétegek kiszolgálása automatikussá válik.

A kölcsönzés adminisztrációjának csökkenése is jelentősen hozzájárulhatna az olvasókkal való gondosabb foglalkozáshoz, mert a manuális munka helyett a könyvtáros hivatásához méltóan a könyvvel, az olvasással, a művelődéssel és az olvasók társadalmi szerepével foglalkozhatna. A kölcsönzés adminisztrációjának és a kölcsönzésnek mint könyvajánló, tartalmi kérdésekkel foglalkozó tevékenységnek szétválasztása problémaként vetődik fel. A kerületi könyvtárakban segédkönyvtárosi munkaerő nem dolgozik. Minden könyvtáros elvben egyenrangú és mindegyik végez kölcsönző munkát. A legtöbb helyen a munka gyorsítása érdekében a visszavételt elkülönítették a kiadástól, s előfordul, hogy a visszavételt raktárkezelő végzi. A könyv visszavételekor lefolytatható beszélgetések ilyenkor kiesnek, a kölcsönzés mechanikusabbá válik. A kieső beszélgetést az olvasó személyi lapja alapján a kölcsönző könyvtáros is lebonyolíthatná, de személyi lapja csak néhány olvasónak van egy-két könyvtárban. A forgalom zsúfoltsága miatt egyébként a kiadó könyvtárosnak is ritkán van alkalma elmélyültebb beszélgetésre. Mindezek miatt ajánlottuk a leglényegesebb olvasócsoportok részére személyi analitikus lap és olvasóterv készítését. Ezzel a módszerrel igényesebb, tervszerű olvasást biztosíthatunk akkor is, ha állandó foglalkozásra nincs lehetőségünk. Válogatópolcos könyvtárakban e módszerrel lehetne különválasztani azokat az olvasókat, akikkel a könyvtáros rendszeresen kíván foglalkozni.

A könyvtárak kölcsönzési rendszere tehát nagy átalakulásban van. Az a feladatunk, hogy tág teret engedjünk, és ösztönözzük a kísérleteket, és a jó tapasztalatokat szervezetten terjesszük.

3. Olvasószolgálati segédeszközök. A kölcsönzési rendszerben tapasztalható problémák mellett elmaradás van az olvasószolgálat segédeszközeinek alkalmazásában is. Sok szó esett már a kerületi könyvtárak *katalógusairól*, amelyeknek nagyobb része nem éri el a kívánt színvonalat. Központilag ezen csak két év múlva segíthetünk, amikor a kerületi könyvtárak központi címjegyzéke alapján minden könyvtár részére egységes katalógust készíthetünk. Addig meg kell elégednünk a jelenlegi helyzettel. A könyvtárak kis része saját erejéből igyekszik katalógusait fejleszteni — így készít pl. a 6. és a 32. számú könyvtár annotált szépirodalmi katalógust, az 1. és 19. sz. könyvtárban pedig már egy-két témában tematikus katalógussal is rendelkeznek. A katalógusok meg nem felelő színvonala és a katalógusok használatának hiánya kölcsönhatásban van egymással. Olvasóinknak legfeljebb 8—10%-a használ katalógust és csak egy-két könyvtárban veszik többen igénybe. Az az elgondolás, hogy a régebben használt olvasófüzet az olvasókat inkább a katalógus felé irányítja, nem volt eléggé megalapozott. Ehhez előbb a katalógusokat kell színvonalasabbá tenni és az állományt úgy fejleszteni, hogy a katalógusból kiírt könyvek többségét lehessen egy-egy alkalommal az olvasó kezébe adni.

Olvasóink egy része nem eléggé felkészült a katalógus céltudatos használatára. Az a gyakran elhangzó észrevétel, hogy a sok cédula között nem ismeri ki magát, hogy nincs türelme időt tölteni a könyvcímek kiírásával, ezen állításunkat bizonyítja. Régóta visszatérő kívánságuk az olvasóknak a *nyomtatott könyvjegyzék*, amit megvásárolhatnak és hazavihatnek. Ennek kiadására is sor kerül. Kb. 5000 címet tartalmaz, egészen rövidített címlírást és műfaj meghatározást. A művek fele ismeretterjesztő. Arra törekedtünk, hogy csak a valamennyi könyvtárunkban meglévő könyvek címeit tartalmazza, hogy ezzel

valamennyi könyvtár problémája megoldódik. A megjelenés az év végére várható és folyamatosan további kötetek kiadását tervezzük. Nem célunk e címjegyzékkel elterelni a figyelmet az igényes összeállítású cédulakatalógusról, sőt az a reményünk, hogy a füzetben történő gyakori utalással azok is kedvet kapnak a katalógushoz, akik eddig nem használták.

A felszabadulási évforduló alkalmából készítettünk először a könyvtárak részére tematikus albumkatalógust — ennek használatára vonatkozóan még nincsenek tapasztalataink. A már említett könyvjegyzékek, melyekkel különféle alkalmakkor a legaktuálisabb művekre hívjuk fel a könyvtárosok figyelmét — jól beváltak. A már közölt példák a tanácsköztársasági évforduló alkalmából és a VII. kongresszus tiszteletére kiadott könyvjegyzékek jó felhasználását bizonyítják. A felszabadulási évforduló alkalmából kiadott könyvjegyzék sikeréről is beszámoltak a könyvtárosok.

A *bibliográfiák* rendszeres igénybevételét ma még nem tudjuk biztosítani. Kettős harcra van e téren szükség. Egyrészt maguknak a könyvtárosoknak kell a bibliográfiákat rendszeres segédeszközökké tenni, másrészt kellő népszerűsítéssel el kellene érni, hogy olvasóink megbízható tanácsadóiknak tekintsék a szépszámmal megjelenő ajánló bibliográfiákat. Ehhez néhány elvi kérdés tisztázása is szükséges volna az ajánló bibliográfiák célját, jellegét, formáját illetően.

4. A segédeszközök használata különösen a *tájékoztató szolgálatban* jelentős. Kerületi könyvtárainkban önálló — kölcsönzéstől ekülönített — tájékoztató munka általában nem folyik. Egy-két könyvtárban található referencenapló. A legtöbb esetben a könyvtárosok kölcsönzés közben bibliográfiák, lexikonok segítségével adnak választ az olvasók kérdéseire, vagy a központ referenceszolgálatához fordulnak felvilágosításért. Leggyakrabban műsor, alkalmi vers iránt érdeklődnek egy-egy ünnepség előtt. Középiszkolások dolgozatírásához, pályázathoz kérnek segítséget. Időnként egy-egy rejtvényverseny hullámai is eljutnak könyvtárainkba. A tájékoztató szolgálat önálló területté fejlesztése a kerületi könyvtárakban, véleményünk szerint nem időszerű célkitűzés. A központi könyvtárban működő tájékoztatás kellő kihasználásával az igények általában kielégíthetők. Ugyanakkor alkalmasabbakká kell tenni a kerületi könyvtárakat az alkalmi tájékoztatásokra. Az alkalmi műsorfüzetek, versek, adatok időben való eljuttatásával sokat lendíthet központunk a kerületi könyvtárak tájékoztató munkáján.

5. Az olvasószolgálat vizsgálata ki kell, hogy terjedjen a *helybenolvasás* vizsgálatára is. Az 1959. évi jelentés szerint mintegy 180 000 olvasótermi látogatójuk volt a kerületi könyvtáraknak. Ez az adat azonban nem megbízható, mert teremfelügyelő csak egyetlen helyen van, a 2. sz. könyvtárban. Könyvtáraink közül csak 15 rendelkezik olvasóteremmel. Az esetek többségében a könyvtár a kölcsönzőhelyiségben biztosít néhány ülőhelyet napilapok olvasására. Egy-két helyen ezt a lehetőséget maximálisan kihasználják, de előfordul, hogy a világos, fűtött olvasótermet nem használják. A 44. sz. könyvtárnak van olvasószobája és jól felszerelt kézikönyvtára is, de a szobát igen gyakran gyermekek töltik meg, és ezért helybenolvasást igénylő felnőttek nem igen használják. A kézikönyvtár fejlesztéséhez már tavaly kiadtunk egy alapkönyvjegyzéket, felhasználását azonban részben helyhiány (polchiány), részben kerethiány, részben könyvhiány akadályozza, minthogy új lexikon kiadására csak most került sor, és ezért régebbi kiadású lexikonokat javasoltunk megvásárlásra.

6. Az olvasószolgálathoz tartozik a már jelzettekén kívül a könyvtári *propagandamunka is*. A közművelődési könyvtárban ez széles, sokirányú tevékenység, nem tárgyalható e kereten belül. Az 1959. évi propagandatevékenységről külön tanulmány készült, amely a Szabó Ervin Könyvtár évkönyvében kerül nyilvánosságra. A propagandamunka elvi kérdéseiről, módszereiről, eszközeiről is külön tanulmány készül, kidolgozását ez évben tervezzük.

7. Végezetül szólnunk kell az olvasószolgálatot ellátó *könyvtárosokról*. Összesen 147 könyvtáros dolgozik a kerületi könyvtárakban.

Közülük: 84 főiskolát vagy egyetemet végzett
54 érettségizett
9-nek nincs érettségije

Jelenleg az 54 érettségizettből 9 jár egyetemre és a 9 nem érettségizettből 2 jár középiskolába.

A könyvtárosok képzettsége tehát meghaladja a más közművelődési hálózatokban foglalkoztatottak képzettségét. A szombati tanulónappal, szerzeményezési tanácsadással és a rendszeres továbbképzés biztosításával a magasabb színvonalú olvasószolgálati munka szubjektív feltételei elvben adva vannak. Munkánkkal mégsem vagyunk megelégedve, sőt néhány eredményes kísérlet mellett a magunkszabta követelményeknek nem teszünk eleget. Szocialista szellemű nevelőmunkához ugyanis a megfelelő képzettség mellett a szocialista élet aktív igenlése is szükséges, amely a könyvtárost rendszeres agitációs munkára készíteti. Ennek az agitációs tevékenységnek kell kiegészítenie könyvtárosi munkáját; az olvasószolgálati feladatok ellátása során minden ténykedését a politikai, gazdasági és kulturális élet megszabta követelményekkel kell összehangolnia. A propagandamunkában ez a követelmény inkább a kölcsönzés közben, az olvasókkal való egyéni foglalkozásban sokkal kevésbé érvényesül. Fiatal könyvtárosaink egy része egyetemet, főiskolát végzett, de a rendszer aktív igenlését bizonyító rendszeres agitációs munkával tevékenységüket még nem kötik össze. Néhány idősebb kollegánál is ugyanez a helyzet. Felkészültségük, emberi tisztességük, szorgalmuk a könyvtárosi munkára képessé teszi őket, de a kívánt marxista szellemű nevelőmunkát még nem nyújtják. Vitázó együttműködés és az egyes kisebb kollektívák olyan kialakítása, amelyben ennek megfelelő egészséges légkört lehet biztosítani — ez a feladatunk. A helyi párt-, KISZ- és szakszervezet aktív tevékenységével, hosszzú, türelmes munkával e téren is eredményre számíthatunk.

Befejezésül ismételten utalunk két a színvonalas munkát akadályozó objektív körülményekre: túlszűfolttság, rossz elhelyezési viszonyok, korszerűtlen berendezés, a könyvtárosok túlterheltsége stb. Lényegesen magasabb színvonalú munkához, olvasószolgálati céljaink eléréséhez mindezen segíteni kellene. Nagymúltú hálózatunk eddigi olvasószolgálati eredményei és még inkább a még teljesítetlen feladatok tőlünk még odaadóbb munkát, felettes szerveinktől pedig az ehhez szükséges objektív feltételek megteremtését követelik meg.

A tanulságokat és feladatainkat a következőkben foglaljuk össze: Meg kell vizsgálnunk, hogyan lehet a főváros lakosságát könyvtárral jobban ellátni, mennyiben számíthatunk a szakszervezeti üzemi könyvtárak segítségére ebben a vonatkozásban, s mit tehetünk mi a szakszervezeti üzemi könyv-

tárak támogatása érdekében. A jelenlegi nagy olvasószámú könyvtáraknál kedvező változás csak akkor érhető el, ha a könyvtárak számát lényegesen szaporítjuk, s a meglévő „fehér foltok” megszüntetése céljából is új könyvtárak létesítését tekintjük feladatnak.

Meglévő könyvtáraink állományából az állományelemzés révén feltárt tapasztalatok alapján a felesleges vagy elavult könyveket ki kell vonnunk, hogy ezzel a könyvtárosok és az olvasók számára áttekinthetőbb állományt nyújtsunk.

Az alapjában helyes állományfejlesztést úgy kell módosítanunk, hogy minden könyvtárban a politikai szempontból fontos, aktuális műveket olvasószámuk arányában nagy példányszámban szerezzék be. Így még aktualitásuk idején kölcsönözhetik ezeket a műveket az olvasók nagy részének.

Olvasószolgálati céljaink következetesebb megvalósítása érdekében a könyvtár vezetősége még minden segítséget a könyvtári dolgozóknak, hogy marxista-leninista világnézetükben fejlődjenek, erősödjenek. Olyan légkört kell kialakítani, amelyben a rendszeres nevelő és agitációs munka a könyvtárak működésének elválaszthatatlan részévé válik. Néhány éven belül el kell érünk, hogy a lojalitáson túl *egységes marxista-leninista világnézete* legyen minden könyvtárosnak. Emellett elsősorban *könyvismeretük* fokozására kell gondolnunk, ami elengedhetetlen feltétele a magasabb színvonalú munkának. Minden könyvtári kollektíva feladatának tekinti, hogy könyvtára állományának minden részét jól ismerje.

Folytatjuk a helyes irányú kísérleteket az olvasószolgálat minden területén. A központ tematikus katalógusok, ajánló albumok, címjegyzékek és módszertani útmutatók összeállításával a legkülönbözőbb — céljainkat szolgáló — témakörök irodalmának ajánlását könnyíti meg. A kerületi könyvtárak ezek segítségével még eredményesebb munkát végezhetnek és eredményeiket a legkülönbözőbb mérési és vizsgálódási módszerekkel (figyelőlap, olvasóterv, analitikus személyi lap, igénykutatás különféle változatai, kirakat, katalógus használatának vizsgálata, előjegyzések igénybevételének kutatása) ellenőrizhetik.

A válogatópolcos és szabadpolcos könyvtárak dolgozói a könyvtári agitáció, a könyvajánlás új módszereivel kísérleteznek, s ezeket a Kerületi Könyvtárak Osztálya csoportos megbeszélések, tapasztalatcserék és módszertani útmutatók kiadásával segíti a jövőben. Törekszünk a kölcsönzési adminisztráció csökkentésére, mert ezzel növelhetjük az olvasókkal való egyéni foglalkozásra fordítható időt.

Igénybe kell vennünk olvasóink segítségét a jobb állományfejlesztés, feltárás érdekében és az olvasókkal való foglalkozás, a könyvtári propaganda-munka különböző területein. E célból néhány könyvtár jó tapasztalatainak felhasználásával könyvtári tanácsokat szerveznek a kerületi könyvtárakban.

Következetesebben kell megnyilvánulnia a kerületi könyvtárak *közvetítő* szerepének. Magasabb igényű olvasóikat a központba kell irányítaniuk, illetőleg megfelelő szakkönyvtárak látogatására kell érdeklődő olvasóikat buzdítaniuk.

E feladatok végrehajtásával a kerületi könyvtárak olvasószolgálati munkája a művelődéspolitikai irányelvek megvalósítását még hatásosabban támogatja.

F. DOBOS: IMPORTANT ASPECTS OF READER SERVICE IN THE DISTRICT BRANCHES OF THE „ERVIN SZABÓ” MUNICIPAL LIBRARY

The study deals with aims and methods of reader service.

The author holds that the aim of reader service is to comply with sound demands made by the reading public. Books should convey ideological education and afford general erudition, — they should offer cultured entertainment and be instrumental in educating the readers and improving their professional and technical knowledge.

The author discusses the relations between belletristic writings with socialist tendencies, and general accomplishment, — between belles-lettres and ideological education and analyses the results registered in 1959 arising from the circulation of various types of book-groups, such as political-ideological literature, books on natural sciences, educational literature and belles-lettres. She investigates, by reader groups, the problems experienced with regard to professional training and improvement of professional knowledge.

A smaller part of the study is devoted to discussing different types of lending systems and their effect on dealing with readers. The use of bibliographical tools (selected and recommending bibliographies, annotated catalogues, lists of new acquisitions etc.,) in reader service is also investigated and data are provided concerning the professional qualifications of librarians. Finally, the author summarizes the most important tasks which are required with a view to improving the standard of reader service.